

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' תרומה תשע"ט | גליון מס' 122

כתיבה ועריכה: הרב יצחק קורלנסקי, הרב מרדכי גור

איזה חודש אדר הוא העיקרי?

באיזה חודש נעשה הקטן בר-מצוה? | באיזה חודש נולד משה רבינו? | האם משה רבינו נפטר באדר א' או אדר ב'? | איך יתכן שהנולד מוקדם מחבירו נעשה בר-מצוה אחריו? | מתי אבל פוסק מלומר קדיש בשנה מעוברת? | ובאיזה חודש פקודת השנה?

לחודש ניסן (שם ד ט), נמצא שמשה רבינו נפטר שלושים ושלושה ימים קודם שעברו בני ישראל את הירדן ונכנסו לארץ ישראל, שהוא ז' באדר], ואם כן, אפילו אם תמצא לומר שהשנה שנפטר משה רבינו, שנה מעוברת היתה - כדברי רבי אלעזר המודעי, על-כרחך שפטירתו היתה בחודש אדר הסמוך לניסן, דהיינו בז' אדר ב'. ולפיכך הנהוגים להתענות ביום פטירת משה רבינו, יתענו בז' אדר ב'.

ואמנם בתשובת מהרי"ל (סי' ל"א וסי' ק) כתב שיתענו בז' באדר א', ועל פי זה הורה שמי שנפטר אביו בחודש אדר בשנה פשוטה, יש לו לעשות האזכרה והלימוד ביום פקודת השנה באדר א', וכן כתב בשו"ת תרומת הדשן (סי' רצ"ד), וכן פסק הרמ"א (או"ח סי' תקס"ח ס"ז, יו"ד סי' ת"ב סי"ב, וראה בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג סי' קס). אולם המהרי"ו (חידושי דינים שבסוף הספר, סי' ה) פסק שיש להתענות ולנהוג פקודת השנה באדר ב', והביאו להלכה מרן הבית יוסף (סי' תקס"ח), וכן פסק הגאון החכם צבי, הביא דבריו בנו בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' ק"ז), וכן הסכים בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קס"ג), וכן פסק הגאון רבי דוד פארדו בספרו שכיות החמדה (תיקון שבעה באדר, הובא בספר זכר עשות, מערכת ח אות כו).

באיזה חודש נולד משה רבינו?

ואף על פי שהגאון היעב"ץ בשו"ת שאילת יעב"ץ (שם) כתב שלדברי האומר בגמרא (סוטה יב ע"ב) שאותה שנה שמשה רבינו נולד, שנה מעוברת היתה והוא נולד באדר א', לכן מסתבר לומר שאם גם שנת פטירתו היתה שנה מעוברת, בודאי שנפטר באדר א', שהרי ביום פטירתו אמר משה לבני ישראל (דברים לא ב): "בן מאה ועשרים שנה אנכי היום", ומייתור המילה "היום" למדו בגמרא (סוטה יג ע"ב וקידושין שם) שהכוונה ש"היום מלאו ימי ושנותי", דהיינו שביום זה נולדתי (רש"י קידושין שם), ואם נולד באדר א', בודאי גם נפטר באדר א', ומכאן הביא סיוע לדברי מהרי"ל והתרומת הדשן שכתבו להתענות באדר א', וכן כתב הגאון רבי חיים פלאגי בספרו לב חיים (ח"ב עמ' קנ"ז), אלא שכתב שאם אפשר טוב להתענות ולעשות הלימוד בשני הימים, בז' באדר א' ובז' באדר ב'.

אולם אין זה מוכרח, שאנו אין לנו אלא סתם דברי הגמרא (קידושין שם) שמיום פטירת משה עד שעברו הירדן היו רק שלושים ושלושה ימים, וזה היה בי' בניסן, ואם כן לא יתכן לומר שמשה רבינו נפטר באדר א'.

שאלה: כידוע, בשנה זו ישנם שני חדשי אדר, אדר א' ואדר ב'. מי שנולד באדר בשנה רגילה, והשנה שמלאו לו שלש-עשרה שנה היא שנה מעוברת, האם נעשה בר-מצוה באדר א', או באדר ב'? וכן מהו הדין לנוהגים להתענות ולעשות לימוד מיוחד בשבעה באדר - יום פטירת משה רבינו, האם יתענו באדר א' או באדר ב'? וכמו כן באיזה מהחדשים הוא יום-השנה למי שנפטר בחודש אדר?

באיזה חודש נעשה הקטן בר-מצוה?

תשובה: בשו"ת מהרי"י מיניץ (סימן ט) כתב שמי שנולד בחודש אדר בשנה פשוטה, ונעשה בר-מצוה בשנה מעוברת, אינו נעשה בר-מצוה אלא בחודש אדר השני, וכן פסק הרמ"א (או"ח סי' נ"ה ס"ז), ואמנם הגאון מהר"ש הלוי בתשובה (או"ח סי' ט"ז) פסק שנעשה בר-מצוה באדר ראשון, אולם הפרי חדש (סי' נ"ה) דחה דבריו והוכיח מדברי הירושלמי (מגילה פ"א ה"ה) שאדר ראשון הוא תוספת של השנה, ואדר השני הוא חודש אדר העיקרי, לפיכך אינו נעשה בר-מצוה עד אדר ב'. וכן הוכיח בקרבן העדה (ירושלמי שם), וכן הסכים מרן החיד"א (מחזיק ברכה סימן תרצ"ז), וכן פסק הגאון רבי חיים פלאגי בספרו כף החיים (סי' יג אות ב), וכן כתב רבינו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים (ח"ב חו"מ סי' י') שכן פשט המנהג וכן עיקר להלכה, וכן העלה הראשון-לציון הגאון רבי בן-ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל בשו"ת משפטי עוזיאל (מהדו"ת סי' ג). אלא אם כן נולד באדר א', כדלהלן.

באיזה חודש נפטר משה רבינו?

ולכן הנהוגים להתענות בשבעה באדר, שהוא יום פטירת משה רבינו, עפ"י המבואר בשו"ע (או"ח סי' תקפ), לא יתענו באדר א' אלא באדר ב'. ובילקוט שמעוני (יהושע ה רמז טו, ממכילתא פר' בשלח ד ה) הובא שנחלקו תנאים בדבר זמן פטירת משה רבינו ע"ה. לדעת רבי אלעזר המודעי, משה רבינו נפטר בז' באדר א', ולדעת רבי אליעזר בז' בשבט, ולדעת רבי יהושע הוא בז' באדר. וההלכה כרבי יהושע, שכן מבואר בגמרא (קידושין לח ע"א) שבסך הכל היו שלושים ושלושה ימים מיום פטירת משה עד שעברו את הירדן בי' בניסן, [ולמדו כן מן הפסוקים, שלאחר פטירת משה רבינו התאבלו עליו בני ישראל במשך שלושים יום (דברים לד ח), ואחרי כלות ימי אבלו של משה (עיין תוספות קידושין שם) ציווה ה' את יהושע לעבור את הירדן (יהושע א א-ב) ולצוות את ישראל שיכינו צידה "כי בעוד שלושת ימים אתם עוברים את הירדן" (שם יא), ובני ישראל עברו את הירדן בעשירי

וכבר כתב הגר"י חאגיז בשו"ת הלק"ט (ה"ב סי' קע"ג) שמה שאמרו (קידושין שם) שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש, כיוונו לומר במה שהוסיפו ודקדקו בלשונם ואמרו "מחודש לחודש", שאפילו אם נולד משה בשנה מעוברת באדר א', לא נפטר אלא באדר ב', ולכן יש להתענות בז' באדר ב'. ואף היעב"ץ עצמו חזר בו ופסק בסידורו שיש להתענות באדר שני, כדברי אביו הגאון החכם צבי.

יאהר-צייט למי שנפטר באדר א'

לפי האמור, אף העושה אזכרה ולימוד ביום פקודת השנה לעילוי נשמת אביו בחודש אדר בשנה פשוטה, יש לעשות כן באדר ב', אלא אם כן נפטר אביו באדר א' בשנה מעוברת, שאז יש לעשות האזכרה והלימוד באדר א'.

בר-מצוה למי שנולד באדר א'

וכמו כן נער שנולד בשנה מעוברת בחודש אדר א', וגם השנה שימלא לו י"ג שנה היא מעוברת, נעשה בר-מצוה באדר א', ורק אם נולד בשנה פשוטה, נעשה בר מצוה באדר ב'. ואמנם המג"א (סי' נ"ה סק"י) כתב שגם הנולד באדר א' בשנה מעוברת אינו נעשה בר-מצוה אלא באדר ב', אולם כבר השיגו עליו האחרונים, הפרי חדש והאליה רבא (סי' נ"ה), שרק אם נולד באדר א' נעשה בר-מצוה באדר א', אבל אם נולד באדר בשנה פשוטה, נעשה בר-מצוה באדר ב'. וכן הסכים בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ט), והעיד שכן מנהג פשוט אצל כל בעלי-הוראה, וכן הסכים מרן החיד"א (מחזיק ברכה, קונטרס אחרון סי' נ"ה), והגר"ח פלאג'י בכף החיים (סי' י"ג אות ב).

מסקנת הדברים

בסיכום: הנולד בחודש אדר בשנה פשוטה, אינו נעשה בר-מצוה אלא באדר שני, והנולד באדר א' בשנה מעוברת, נעשה בר-מצוה באדר א'. ומי שנוהג להתענות ולעשות לימוד בשבעה באדר, יש לעשות כן באדר ב', אלא שאין אנו נוהגים להתענות, כי זה מבטל מלימוד בתורה, אלא קובעים לימוד מיוחד, ויעשוהו באדר ב'. וכן אזכרה ולימוד שעושים לעילוי נשמת ההורים שנפטרו באדר בשנה רגילה, יש לעשותם באדר ב', כי אדר ב' הוא חודש אדר העיקרי, ואדר א' אינו אלא כתוספת לשנה המעוברת. אבל אם נפטרו באדר א' יש לעשות האזכרה באדר א'.

האם בר-מצוה בשנה מעוברת, מקדימה החיוב?

מי שנולד בניסן בשנה פשוטה, והשנה שבו ימלאו י"ג שנה היא שנה מעוברת, אינו נעשה בן י"ג עד שיבוא חודש ניסן, ביום לידתו, ולא חודש קודם - באדר ב', כמבואר בשולחן ערוך (סי' נה ס"ט).

איך יתכן שהנולד מוקדם מחבירו יעשה בר-מצוה אחריו?

אדם שנולד בשנה מעוברת באדר ראשון, ואחר נולד באדר השני באותה השנה, אם שנת הי"ג היא שנה פשוטה, שניהם יהיו גדולים באותו חודש אדר, לפיכך יתכן שמישהו נולד אחר חבירו ובכל זאת יהיה גדול לפניו, כגון, אחד נולד בכ"ט אדר ראשון וחבירו בא' אדר שני, הרי אם שנת הי"ג היא שנה פשוטה, אזי השני יהיה גדול בא' אדר, וחבירו שנולד לפניו יהיה גדול רק בכ"ט אדר.

בר-מצוה בשנה פשוטה נולד ב-ל' אדר א'

אדם שנולד בל' אדר ראשון, שהוא היום הראשון של ראש חודש אדר שני, ונהיה בן י"ג בשנה פשוטה, שאז אין ל' אדר כלל, שכן חודש אדר הסמוך לניסן - לעולם חסר הוא, יש להסתפק אם נעשה גדול רק בא' ניסן או כבר מל' שבט. ובשו"ת בנין ציון (ח"א סי' קנא) כתב שנעשה כגדול בא' דראש חודש אדר, שהוא ל' שבט, וכן משמע מדברי המשנה ברורה (סימן תקסח ס"ק מ"ב) שכתב לענין אם נפטר אביו בל' אדר א', שיתענה לשנה הבאה, שהיא שנה פשוטה, ביום א' דראש חודש אדר, ולא בכ"ט בו, דלעולם אדר של שנה פשוטה עומד תחת אדר שני של שנה מעוברת. ויש לדייק מדבריו גם לנידון דידן.

בר-מצוה בשנה מעוברת נולד ב-ל' שבט

מי שנולד ביום ל' שבט - שהוא א' דראש חודש אדר - בשנה פשוטה, ושנת הי"ג היא שנה מעוברת, יש אומרים שנעשה גדול ביום זה, ל' שבט, שהוא א' דר"ח אדר א', ויש אומרים שאינו נעשה גדול עד ל' אדר א', שהוא א' דר"ח אדר ב', כן כתב בשו"ת בנין ציון (שם), ולמעשה יש להחמיר כשתי השיטות, דהיינו להתחייב במצוות כגדול, שנעשה גדול מל' שבט, שהוא א' דר"ח אדר א', אך לענין הוציא אחרים ידי חובתם, או להצטרף למנין לחזרה והוצאת ספר תורה, וכן במקום שהוא חב לאחריני כמו עדות וכיו"ב, לא נעשה גדול עד ל' אדר א'.

מתי אבל פוסק מלומר קדיש בשנה מעוברת?

מי שנפטר לו אביו או אמו בשנה פשוטה, כגון בט"ו באב, והשנה שלאחריה היא שנה מעוברת, יש לומר קדיש במשך אחד-עשר חודש רצופים, עד ט"ו סיון. והספרדים נוהגים שבשבעה הראשון של החודש השנים-עשר מפסיקים לומר קדיש, וחוזרים לומר קדיש עד ט"ו אב. והאשכנזים מפסיקים לגמרי לומר קדיש בסיום חודש הי"א.

מוטב להתבייש כדי שאחר לא יתבייש

ענותותו של שמואל הקטן במושב בית-דין לעיבור השנה

ודוגמא איך היה מקטין את עצמו, מצינו בגמרא (סנהדרין יא ע"א) על מה שאמרו שאין מעברין את השנה אלא בדיינים שהזמינם הנשיא מבערב, שישבו למחר כדי לדון להוסיף חודש אדר ב', ומעשה ברבן גמליאל הזקן, נשיא הסנהדרין, שאמר לזמן לו שבעה דיינים לעליה המיוחדת לשיבת הבית-דין. למחרת השכים ומצא שמונה. אמר: "מי שהוא עלה לכאן שלא ברשות, ירד!". עמד שמואל הקטן ואמר: "אני הוא שעליתי שלא ברשות. ולא לעבר השנה עליתי, אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי". אמר לו רבן גמליאל: "שב בני, שב. ראויות כל השנים המעוברות כולן להתעבר על ירך, אלא אמרו חכמים שאין מעברין את השנה אלא במזומנים לה". ומוסיפה הגמרא שבאמת לא שמואל הקטן הוא שעלה לעליה בלי זימון, אלא אדם אחר, ומחמת כיסופא הוא דעבד, משום הבושה, שאותו דיין אחר היה מתבייש אילו היה צריך לצאת, ואמר כן שמואל הקטן על עצמו. [נראה למרן הראש"ל שליט"א בספרו שולחן המערכת בענין כללי היתר שינוי מפני הבושה ומפני השלום].

'פינת ההלכה' של מרן הראשון לציון שליט"א משודרת בכל יום שישי בשעה 15:45 - 'כאן-מורשת'

ניתן להאזין גם בקו 'בית יצחק': 0772-660-880 בשידור חי וחוזר

ההנצחות (הצלחות, לרפואות ולעילוי נשמות) ולקבלת הגליון במייל: yk3121405@gmail.com | כל הזכויות שמורות